

ständigt i dialog med den myckna tidigare forskningen. Framställningen är klar och pedagogisk. Inte alla anspelningar som Botner identifierar är lika omedelbart övertygande, men han är också föredömligt försiktig i sina identifikationer, och flera av dem – till exempel ”Guds helige” som en anspelning på Ps 88 LXX – är ganska attraktiva. Men det är helheten i Botners kumulativa argumentation som är avgörande. Åtminstone har han övertygat mig om att Markusevangeliet bejakar Jesus som Davids son, om än på ett annat och mer subtilt sätt än de andra synoptikerna.

Tobias Hägerland, Göteborgs universitet

EMBRY BRAD, RONALD HERMS OCH ARCHIE T. WRIGHT (RED.)

Early Jewish Literature: An Anthology

Volume 1: Scriptural Texts and Traditions, Interpretative History, Romanticized Narrative, Biblical Interpretation, and Rewritten Scripture;

Volume 2: Wisdom Literature and Legal Texts, Apocalyptic Literature, Psalms, Hymns and Prayers, Testamentary Literature

Grand Rapids: Eerdmans, 2018, xvi + 728 / xii + 756 sidor,
inbunden, SEK 910, ISBN: 978-0-8028-6669-1

Volymerna är – som dess förord framhåller – tänkt att vara: ”... a fresh introduction to an important or representative document from a period of history commonly referred to as the Second Temple period” (xi). I de två volymerna, som tillsammans spänner över mer än 1500 sidor, introduceras och översätts sedermera ett stort antal texter från andra templets tid (516/515 f.v.t.-70 e.v.t.), antingen i sin helhet eller i form av väl valda delar, av en samling framträdande internationella forskare, så som Peter W. Flint, Steve Mason, Sidnie White Crawford, George Brooke, Loren T. Stuckenbruck, Martin Abegg, James H. Charlesworth, Cecilia Wassén och Torrey Seland.

Antologin har flera syften. För det första vill man introducera läsaren till den omfattande litterära produktion som kännetecknar andra templets tid. För det andra vill man visa hur kännedom om denna litteratur, och de många olika och skiftande former av judendom som den återspeglar, är viktig, inte minst i relation till den framväxande kristen-

domen. För det tredje framhålls hur förtrogenhet med de samlade texterna också ger kännedom om framförallt de historiska, men också sociala och teologiska, villkor som präglade perioden i fråga. Till sist, så var andra templets tid också Nya testamentets tid, och bekantskap med dessa texter är värdefull för förståelsen av den senare.

Presentationen av primärkällorna, vilken upptar merparten av verket, föregås av två översiktliga kapitel, "Overview of Early Jewish Literature" respektive "History of the Second Temple Period" – och inte att förglömma, ett tiotal kartor. Det första av dessa introducerande kapitel ger en resumé av den litteratur som sedermera kommer behandlas i mer utförlig form i de två volymerna. Det bör noteras att kategoriseringen i detta kapitel – Apocrypha, Dead Sea Scrolls, Flavius Josephus, The Old Testament Pseudepigrapha, Philo of Alexandria, Greek Old Testament – skiljer sig från indelningen i den kommande presentation av primärkällorna. Den eventuella förvirring som uppstår vägs dock upp av hur den alternativa dispositionen indirekt understryker svårigheterna med att gruppera dessa texter. Det andra av de två introduktionskapitlen ger, som titeln antyder, en relativt kortfattad summering av viktiga händelser under den berörda perioden.

Bortsett från det inledande kapitlet "Scriptural Texts and Traditions", som omfattar verk tillhörande olika genrer (t.ex. tillägg till Daniel, 1QIsa^a och LXX Ps 151), men som samlats under denna rubrik för att de anses utgöra en lämplig ingång till samlingen som helhet då dessa texter kommit att betraktas som auktoritativa av både judar och kristna, är framställningen i huvudsak organiserad utifrån åtta litterära genrer: "Intepretative History"; "Romanticized Narrative"; "Biblical Interpretation and Rewritten Scripture"; "Wisdom Literature and Legal Texts"; "Apocalyptic Literature"; "Psalms, Hymns and Prayers" samt "Testament Literature". De gemensamma formella och tematiska drag som karakteriserar en särskild genre anges i början av respektive avsnitt, men det understryks också att de faktiska primärtexterna många gånger över-skrider de genre-gränser som upprättats. De enskilda verken ges sedan en närmare introduktion med fokus på *narrativt innehåll, författare och*

ursprung, datering och anledning, text, språk, källor och tradering, teologi, och i vissa fall även *reception*. Introduktionerna avslutas sedan med rekommendationer för fortsatt läsning, indelad i ”further reading” respektive ”advanced reading”, och därefter följer översättningen av texten i fråga.

Mitt helhetsintryck av *Early Jewish Literature* är mycket positivt. En av antologins stora förtjänster är hur den samlar ett brett urval av texter som annars skulle vara spridda i en rad olika utgåvor, i två behändiga volymer. Vidare tillhandahålls aktuella introduktioner till de enskilda verken, vilka ger läsaren en initierad men översiktlig ingång till texterna, samt referenser till den viktigaste vetenskapliga litteraturen som behandlar dem för den som önskar gå mer på djupet. Antologin ger sålunda, på en och samma gång, inte bara tillgång till ett fascinerande och viktigt källmaterial (om än enbart i översättning), utan också god vägledning för den som önskar studera dessa texter mer i detalj. Att böckerna dessutom är visuellt tilltalande och priset förhållandevis lågt, särskilt i jämförelse med andra liknande verk (t.ex. trevolymverket *Outside the Bible: Ancient Jewish Writings Related to Scripture*, redigerat av Feldman, Kugel och Schiffmann), bidrar till det övergripande positiva intrycket.

Merparten av de syften redaktörerna anger för verket – att bekanta läsaren med litteratur från andra templets tid, samt de former av judendom och historiska villkor de speglar – är lovvärda och uppnås i framställningen, även om det naturligtvis finns många texter från samma tid som kunnat inkluderas men som här utelämnats. Dock finner jag betoningen på kopplingen till, och relevansen för studiet av, Nya testamentet och den framväxande kristendomen bekymmersam. Trots att redaktörerna uttryckligen hävdar att samlingens fokus inte är kristendomens ursprung, utan andra templets judendom understrykes likväl att andra templets värld även var Nya testamentets värld (xii), och respektive introduktion belyser avsiktligt kontaktytor mellan texten i fråga och just Nya testamentet (xiv). Genom att lyfta fram kopplingen till ”Nya testamentet” på detta sätt tilldelas dessa tidig-judiska texter en underordnad roll, trots sitt egenvärde oavsett eventuell relevans för

förståelsen av Nya testamentet och kristendomen. Denna kritik innebär inte att det inte är förtjänstfullt i sig att påvisa kopplingar mellan andra templets litteratur och senare texter och samt de rörelser som genererat dem, tvärtom, men rimligtvis borde man också påvisa förbindelserna till den rabbiniska judendomen och dess litterära korpus.

Det skall dock tilläggas att detta påpekande inte förtar den faktiska användningen av böckerna och värdet av att ha alla dessa texter samlade, i ny översättning och med aktuella introduktioner, i ett sådant tillgängligt och användbart format.

Tobias Ålöw, Göteborgs universitet

VIDIU CREANGĂ (ED.)

Hebrew Masculinities Anew

HBM 79, Sheffield: Sheffield Phoenix Press, 2019, inbunden,
332 sidor, SEK 1152, ISBN: 978-1-910-92854-7

Exegeter var inte direkt snabba på bollen när det gäller kritiska studier av män och maskuliniteter. Med sin tredje antologi under 2010-talet har dock Ovidiu Creangă starkt bidragit till att introducera, bredda och utveckla detta fält inom bibelvetenskapen. För att tydligare få syn på färdriktningen kommer jag här att göra vissa jämförelser med de två tidigare volymerna, recenserade i *SEÅ* 80 (2015).

Prioriteringarna för denna tredje antologi handlar om att kritiskt värdera teoribildning och tidigare forskning kring maskuliniteter, att pröva nya tillvägagångssätt och att täcka in forskningsluckor. Dessa ambitioner avspeglas i bokens upplägg, med huvudavdelningar om metod och angreppssätt, gudomlig maskulinitet, förkroppsligad maskulinitet, profetisk maskulinitet, maskulinitet i poesi och vishetslitteratur samt en avslutande reflektion över fältets utveckling.

Att börja i metod och teori är både logiskt och välmotiverat. Stephen Wilson skriver den exegetiska maskulinitetsforskningens historia och relaterar den till Connells fortfarande dominerande teoribildning om multipla maskuliniteter. Han pekar på kontroverspunkter vad gäller kriterier för hegemonisk maskulinitet i det bibeltexterna (styrka, skönhet,